
SPOŠTOVANJE AVTORSKIH PRAVIC IN PREPREČEVANJE PLAGIATORSTVA PRI PRIPRAVI ZAKLJUČNEGA DELA NA UP FM

Med zaključna dela uvrščamo zaključno projektno in diplomsko nalogo na 1. stopnji študija (v nadaljevanju uporabljamo izraz zaključno delo). Zaključno delo je sklepno pisno delo dodiplomskega akademskega izobraževanja. Na UP Fakulteti za management Koper si prizadevamo, da bi bila zaključna dela študentov kakovostna. Med elemente kakovosti zaključnega dela sodi tudi intelektualna odkritost in etičnost v zvezi z uporabo del drugih avtorjev. To zagotavljata ustrezna raba znanstvenega aparata in pravilno prevzemanje avtorskih del drugih avtorjev v zaključnem delu.

Namen tega dokumenta je določiti standarde kakovosti v zvezi s preprečevanjem akademskega plagiatorstva v zaključnih delih in ponuditi praktična navodila za odkrivanje in ukrepanje v primeru plagiata.

1. Zaključno delo je avtorsko delo

Zaključno delo mora izpolnjevati predpostavke, ki so določene za avtorsko delo v veljavni avtorskopравни zakonodaji (to je zlasti Zakon o avtorski in sorodnih pravicah). Avtorsko delo je:

- individualna,
- intelektualna (gre za delo človekovega duha; avtorsko delo izraža misli, čustva ipd.; je netelesna dobrina),
- stvaritev (avtorsko delo je rezultat človekovega ravnanja),
- s področij književnosti, znanosti ali umetnosti (ta področja razlagamo široko),
- ki je izražena (avtorsko delo mora biti zaznavno za človeške čute).

Predpostavka individualnosti zahteva, da je delo osebno, izvirno, vsebuje individualne poteze oziroma je svojevrstno. Kot strokovno (in ne znanstveno) delo, zaključno delo ne more biti v celoti »novo«, torej ne vsebuje zgolj izvirnih misli in idej. Študent pri pripravi zaključnega dela črpa iz množice obstoječih avtorskih del in drugih, nevarovanih stvaritev (ki ne izpolnjujejo zgoraj navedenih predpostavk). Te mora uporabiti v skladu z *Navodili za izdelavo pisnih izdelkov UP FM*, zlasti glede ustreznega prevzemanja (citiranja in povzemanja) in dokumentiranja virov (navajanja bibliografskih sklicev in seznam virov ter literature).

2. Avtorstvo zaključnega dela – razmerje med mentorjem in študentom

Avtor zaključnega dela mora biti študent. Mentor študenta usmerja, mu svetuje, daje navodila in predloge za spremembe ter popravke študentovega zaključnega dela. Mentor naj se v študentov ustvarjalni proces neposredno ne vključuje. Mentorjeve misli in predlogi so lahko le gradivo za nove ali razširjene zamisli študenta. Mentor naj ne bo ne avtor ne soavtor študentovega zaključnega dela.

Primer 1: Študent napiše zaključno delo. Mentor se z nekaterimi argumentacijami v študentovem zaključnem delu ne strinja, zato del besedila spremeni, del besedila izbriše in doda nekaj odstavkov. S tem je mentor predelal študentovo avtorsko delo. Tak poseg presega sprejemljiv obseg mentorjeve pomoči.

Primer 2: Študent napiše zaključno delo. Na podlagi sklepov zaključnega dela želi mentor napisati strokovni članek. Lahko to naredi brez dovoljenja študenta? Ne. Zaključno delo je avtorsko delo. Mentor lahko študentove sklepe ustrezno prevzame (citira, povzame) ali študenta prosi za soavtorstvo, pri čemer morata imeti mentor in študent v skupnem delu individualni prispevek. Mentor lahko napiše tudi novo avtorsko delo na isto temo, pri čemer ne uporabi študentovih sklepov.

Primer 3: Študent želi objaviti članek, ki je krajša različica njegovega zaključnega dela. Ali potrebuje dovoljenje mentorja? Ne. Zaključno delo je študentovo avtorsko delo, iz katerega izhajajo vsa avtorskopravna upravičenja, med drugim tudi to, da lahko odloči kdaj, kako in v kakšnem obsegu bo njegovo avtorsko zaključno delo objavljeno oziroma predelano in objavljeno.

3. Odgovornost za spoštovanje avtorskih pravic pri pripravi zaključnega dela

Za spoštovanje avtorskih pravic pri pripravi zaključnega dela je odgovoren študent, pri tem pa mu mentor pomaga oziroma ga usmerja. Njuno odgovornost je treba jasno razmejiti: študent mora pri pripravi zaključnega dela dosledno in pravilno prevzeti avtorska dela drugih avtorjev in slediti ostalim avtorskopравниim pravilom, mentor pa mu mora biti pri tem v pomoč tako, da ga vodi in usmerja ter opozarja na napake.

Odgovornost študenta

Študent mora biti pri pripravi zaključnega dela pozoren, katera avtorska dela drugih avtorjev je uporabil pri izdelavi zaključnega dela in v kolikšnem obsegu. Vsa ta dela ustrezno prevzame med besedilom in jih dokumentira v seznamu virov in literature, pri čemer sledi Navodilom za izdelavo pisnih izdelkov UP FM. Zaključno delo mora biti individualno, kar pomeni, da ne sme biti le t.i. zložanka iz drugih avtorskih in nevarovanih del. Ta nastane, če študent zaključno delo sestavi iz posameznih citatov in povzetkov, ne doda pa lastnih misli, opazanj, mnenj, analiz, kritičnega ovrednotenja ipd. Tako zaključno delo ni nujno avtorsko delo, saj ne izpolnjuje predpostavke individualnosti. Potreben obseg individualnosti v avtorskem zaključnem delu ni kvantitativno določen, zato naj mentor študenta spodbuja k temu, da naj bo obseg individualnega besedila primeren glede na temo in vsebino naloge. Obseg individualnosti je namreč težko določiti na splošno, zato je (poleg študenta) mentor tisti, ki mora presoditi, kolikšen delež individualnega besedila glede na celotno besedilo zaključnega dela je nujen in primeren.

Odgovornost mentorja

Mentor se na začetku sodelovanja s študentom pri pripravi zaključnega dela prepriča, da je študent seznanjen z usmeritvami UP FM o varstvu avtorskih pravic in preprečevanju plagiatorstva in s posledicami kršenja avtorskih pravic. Mentor študenta med drugim obvesti, da bo v postopku diplomiranja (tudi s pomočjo računalniškega programa) ustrezno preverjeno, ali in v kolikšnem obsegu je zaključno delo izvirno. Mentor si pri tem lahko pomaga z Obvestilom študentom o avtorskih pravicah (spodnji primer).

Primer: Obvestilo študentom o avtorskih pravicah

Pri pisanju zaključnega dela pozorno spremljajte, od kod izvirajo misli in ideje in katere ovire ter literaturo ste uporabili. Dele avtorskega besedila iz virov in literature ustrezno prevzemite (povzemite ali citirajte), pri čemer se zgledujte po primerih v Navodilih za izdelavo pisnih izdelkov UP FM. Zaključno delo mora biti vaše avtorsko delo, kar pomeni, da mora biti individualna oziroma izvirna stvaritev. V nalogo morate vključiti lastna razmišljanja, sklepe, kritično ovrednotenje, analize, povzetke ipd. Poskusite se kritično opredeliti do virov, ki jih navajate, lahko jih tudi medsebojno primerjate in iz tega izpeljete lastne zaključke. Zaključno delo naj ne bo le »zložanka« citatov in povzetkov iz drugih avtorskih del. Če del besedila ali celotno besedilo prepisete oziroma kopirate in ne prikažete (z uporabo narekovajev ali v obliki samostojnega citata in označitvijo vira oziroma v oklepajih z navedbo vira, letnice in strani), da gre za citat, s tem naredite plagiat. V postopku diplomiranja bo vaše zaključno delo pregledano tako z vsebinskega vidika kot tudi s pomočjo računalniškega programa za odkrivanje akademskega plagiatorstva. Če se pri tem odkrije plagiat, se lahko zoper vas sproži disciplinski postopek.

Mentor naj bo ves čas trajanja ustvarjalnega procesa študenta pozoren na spoštovanje avtorskih pravic, zlasti na ustrezno prevzemanje virov in literature. Mentor pri sklepnem pregledu zaključnega dela znova preveri ustreznost zaključnega dela z avtorskopravne vidika. To vključuje tudi pregled zaključnega dela s pomočjo računalniškega programa za odkrivanje akademskega plagiatorstva Turnitin.

4 Plagiat

Ko ima mentor pred seboj pisni izdelek, za katerega sumi, da ga študent ni (v celoti) napisal sam, se mora najprej prepričati, ali gre morda za plagiat ali kaj drugega. Mentor mora znati razlikovati med plagiatom in drugimi pomanjkljivostmi pisnih izdelkov, kot je na primer napačno prevzemanje virov. Na tej stopnji mentor študenta ne sme obtožiti plagiatorstva.

Kaj je plagiat?

Plagiat je prikaz dela drugega avtorja kot lastnega, brez navedbe imena pravega avtorja ali brez navedbe vira. Pravno gledano gre za kršitev avtorske pravice, pri kateri si nekdo lasti tuje avtorsko delo. Plagiat je kršitev moralnega upravičenja avtorja do priznanja avtorstva. Avtor ima izključno pravico do priznanja avtorstva na svojem delu. Pri plagiatu pride pogosto tudi do kršitve pravice do reproduciranja (poenostavljeno gre za pravico izdelave kopije avtorskega dela) in predelave (pravica avtorsko delo spremeniti, prevesti in podobno).

Plagiatorstvo pri zaključnem delu se najpogosteje zgodi tako, da:

- plagiator tuje avtorsko delo označi s svojim imenom; Primer: študent seminarsko ali zaključno delo drugega avtorja (ali več delov različnih seminarskih ali zaključnih del) podpiše s svojim imenom ter odda kot lasten izdelek.
- plagiator pri prevzemanju (citiranju in povzemanju) ne navede imena (pravega) avtorja. Primer: študent v zaključno delo prilepi odstavek, ki ga je prepisal iz knjige, pri čemer avtorja knjige ne navede kot avtorja, temveč prikaže, kot da gre za njegovo avtorsko besedilo.

Za opredelitev plagiata obseg plagiata in njegov pomen nista pomembna. Plagiat je lahko le en stavek ali celotno delo. Za opredelitev plagiata tudi ni pomembno, ali je umeščen v bolj ali manj pomemben pisni izdelek, na primer v zaključno delo ali v forumu v e-učilnici. Za nastanek plagiata tudi ni potrebno, da ima plagiator namen narediti plagiat. Bistvenega pomena je, ali plagiat dejansko nastane – ali je plagiator tuje delo prikazal kot lastno. Zato obramba, da plagiator ni želel narediti plagiata ali ni vedel, da je prikaz tujega dela kot lastnega, plagiat, ni ustrezna.

Kako ravnati v primeru suma na plagiat?

V primeru suma na plagiat sledimo štirim korakom, ki so v nadaljevanju natančneje obrazloženi:

- 1. korak: prepoznavanje plagiata,
- 2. korak: potrditev suma, da gre za plagiat,
- 3. korak: ocena pomena plagiata in
- 4. korak: ukrepanje v primeru plagiatorstva.

1. korak: Prepoznavanje plagiata

V akademskem pedagoškem okolju so v praksi najpogostejše oblike plagiata, ko:

- študent tuje avtorsko delo v celoti ali del tujega avtorskega dela podpiše s svojim imenom in ga odda kot lastni, izvirni izdelek;
Primer: študent seminarsko nalogo drugega študenta označi s svojim imenom in jo odda kot svojo zaključno delo.
- študent tuje avtorsko delo ali del tujega avtorskega dela odda kot svoje, vendar ga ne podpiše s svojim imenom (npr. pisni izdelek v e-učilnici);
Primer: študent seminarsko nalogo drugega študenta odda v e-učilnico, pri čemer nikjer ne navede svojega imena.
- študent (navidezno) nepravilno citira tuje avtorsko delo tako, da ni jasno, da gre za citat, pač pa prikaže, da gre za njegove lastne, izvirne misli;
Primer: študent vzame polovico seminarske naloge drugega študenta in enkrat v celotnem besedilu pravilno označi citat, ostale dele prevzetega besedila pa sploh ne označi, temveč jih prikaže kot svoje izvirno besedilo.
- študent uporabi tuje avtorsko delo ali del tujega avtorskega dela in ga za malenkost spremeni ter ne navede vira, temveč prikaže, da gre za njegove lastne, izvirne misli;
Primer: študent seminarsko nalogo drugega študenta malo spremeni, na primer doda nekaj stavkov k sklepom naloge in doda nekaj povezovalnega besedila, in jo odda kot lastno, izvirno besedilo.
- študent avtorsko delo v tujem jeziku prevede in vključi v lastno besedilo brez navedbe (pravega) avtorja.
Primer: študent znanstveni članek tujega avtorja prevede in malo popravi ter odda kot lastno, individualno besedilo. Avtorsko delo (ali njegov del), ki je prevzeto od drugega avtorja, se običajno od

ostalega študentovega individualnega besedila razlikuje po slogu, obliki, kakovosti, stopnji poglobljenosti, kritičnosti, refleksiji in podobno. Mentor naj bo pri pregledu zaključnega dela pozoren na takšne razlike v besedilu ali na neenotnost oziroma neskladnost besedila.

2. korak: Potrditev suma, da gre za plagiat

Ko se pojavi sum na plagiat, mora mentor ta sum raziskati, torej ga potrditi ali ovreči. Na tej stopnji mentor študenta ne sme obtožiti, da je naredil plagiat. Plagiatorstvo je treba dokazati, kar ni pristojnost in naloga mentorja! Mentor le potrdi svoj sum o plagiatstvu in o tem obvesti pristojne (korak 4).

Plagiatorstvo je mogoče potrditi na dva načina:

1. Mentor naj preveri, ali lahko najde prvotno besedilo, na podlagi katerega je študent naredil plagiat in ki je nastalo pred datumom oddaje študentovega izdelka. To lahko naredi s pomočjo:
 - računalniškega programa Turnitin in/ali
 - internetnih iskalnikov (Google, Najdi.si in podobnih) in/ali
 - iskalnika po e-zbirkah znanstvenih in strokovnih člankov.Mentor naj nujno preveri, kdaj je nastalo prvotno besedilo oziroma ali je datum nastanka prvotnega besedila znan. Primer: če mentor najde dve enaki zaključni deli, se je treba prepričati, katero je prvotno delo, katero je torej nastalo prej.
2. Če prvotnega besedila ni mogoče najti, lahko mentor izvirnost misli preveri pri študentu. Ta bi moral znati svoje misli pojasniti, dati ustrezni primer, jih kritično ovrednotiti in podobno.
 - Mentor lahko da študentu navodilo, s pomočjo katerega se prepriča, ali so misli, ki so zapisane v zaključnem delu, študentove, ali si jih je študent prilastil od drugega avtorja. *Primer:* Lahko prosim vključite v nalogo še dodaten vir in pojasnite, kako oziroma v čem se pogled teh dveh avtorjev razlikuje? (S tem lahko mentor prispeva tudi k temu, da študent vendarle ustrezno prevzame vire in doda tudi individualne dele besedila.)
 - Mentor lahko študenta prosi, naj mu podrobneje pojasni, kaj je .želel povedati v določenem odlomku besedila oziroma ga prosi, naj navede ustrezen primer.
 - Mentor lahko ukrepa tudi tako, da študenta neposredno vpraša, ali je določen del besedila izviren oziroma ali je »pozabil« ustrezno označiti citat ali povzetek.

3. korak: Mentorjeva ocena pomena plagiata

Ko se mentor prepriča, da gre za plagiat, preveri in oceni pomen plagiata za zaključno delo in glede na to predlaga ustrezen ukrep.

Pomen plagiata mentor oceni s pomočjo naslednjih kriterijev – vprašanj:

- kvantitativni obseg plagiata:
 - o Kolikšen del zaključnega dela je plagiat?
- vsebinski pomen plagiata:
 - o Kako pomemben del zaključnega dela je plagiat?
 - o Bi imelo zaključno delo, če iz njega izločimo plagiat, smisel?
 - o Bi bilo lahko preostalo avtorsko delo, t. j. brez plagiata, samostojen izdelek?
 - o Kaj »ostane od avtorskega dela«, če iz njega izločimo plagiat?
 - o Kako vsebinsko pomemben del zaključnega dela je plagiat, na primer je plagiat sklepni del naloge ali uvod?

Pomen plagiata mentor oceni glede na oba kriterija. Pomen plagiata je lahko majhen, čeprav zavzema na primer tretjino besedila, ker to besedilo ni tako pomembno v vsebinskem smislu. Lahko pa je že en odstavek, ki je plagiat, na primer v ključnih sklepih naloge, večjega pomena.

4. korak: Ukrepanje v primeru plagiatstva

Plagiat najpogosteje odkrije mentor v okviru rednega mentorskega dela. Izjemoma se lahko zgodi, da mentor plagiat spregleda in ga pozneje odkrije Komisija za zagovor zaključnega dela ali kdo drug, na

primer strokovni sodelavci v knjižnici ob določanju vrstilca UDK ali strokovni sodelavci v referatu za študentske zadeve ob tehničnem pregledu zaključnega dela.

Ukrepanje mentorja

Mentor lahko glede na ocenjeni pomen plagiata ukrepa na naslednje načine:

- Mentor se pogovori s študentom v okviru rednega mentorskega dela. Mentor študenta sooči s svojimi ugotovitvami in mu predstavi svojo oceno pomena plagiata za zaključno delo ter po svoji presoji od študenta zahteva ustrezne popravke.

Primer 1: mentor lahko od študenta zahteva, naj iz zaključnega dela izloči plagiat. To je smiselno, kadar oceni, da plagiat ni vsebinsko pomemben del zaključnega dela in da ima besedilo tudi brez plagiata smisel.

Primer 2: mentor lahko od študenta zahteva, naj sklepni del zaključnega dela (ki je plagiat) na novo napiše tako, da oblikuje in argumentira lastno stališče.

Primer 3: mentor lahko od študenta zahteva dopolnitev zaključnega dela z ustreznim prevzemanjem virov (študentu naroči, naj povsod, kjer manjka navedba vira, doda ustrezen sklic).

- Mentor študenta ponovno opozori na dosledno spoštovanje avtorskih pravic drugih avtorjev ter na sledenje Navodilom za izdelavo pisnih izdelkov UP FM. Mentor naj svoje opozorilo študentu in zahteve po popravkih ustrezno dokumentira, na primer z izpisi elektronske pošte, s kratkimi zaznamki o datumu in vsebini pogovora s študentom, kadar je bil pogovor opravljen neposredno (v kabinetu ali telefonsko, prek programa Skype in podobno).
- Zahteva uvedbo disciplinskega postopka zoper študenta. Mentor izpolni obrazec o odkritem plagiatu in ga posreduje v Referat za študentske zadeve UP FM. Primernost uvedbe disciplinskega postopka presodi mentor samostojno in neodvisno glede na zgoraj navedene kriterije. Pri tem mentor upošteva tudi izkušnje pri sodelovanju s študentom in dejstvo, ali je bil študent že v postopku zaradi plagiatorstva (če gre za prvo kršitev, je morda primernejši neformalen razgovor v okviru rednega mentorskega dela).

Primer 1: mentor je od študenta zahteval izločitev dela besedila iz zaključnega dela, saj je šlo za plagiat (ki je bil kopija besedila iz nekega drugega zaključnega dela). Ko je študent zaključno delo ponovno oddal, je mentor ugotovil, da je študent plagiat izbrisal, namesto njega pa dodal novo besedilo. Pozneje je mentor s pomočjo računalniškega programa Turnitin ugotovil, da je tudi to na novo dodano besedilo plagiat.

Primer 2: ko je mentor študentu na pogovoru v okviru rednega mentorskega dela pojasnil, da oddano besedilo zaključnega dela ne ustreza, saj gre za lepljenko iz štirih zaključnih del in da zaključnemu delu manjka študentov izvirni, individualni prispevek, se je študent razburil. Začel je vpiti in mentorju groziti s tožbo.

Ukrepanje Komisije za zagovor zaključnega dela

Plagiat lahko odkrije tudi član Komisije za zagovor zaključnega dela (v nadaljevanju komisija za zagovor). V tem primeru priporočamo, da o svojih ugotovitvah obvesti drugega člana komisije za zagovor. Komisija (oba člana soglasno, lahko pa tudi en sam član) lahko glede na oceno pomena plagiata ukrepa(-ta) na naslednje načine:

- Kadar je kvantitativni in vsebinski pomen plagiata zelo velik (gre za »hudo kršitev«), komisija za zagovor še pred uradnim začetkom zagovora (bodisi nekaj dni prej bodisi ob uri, ko naj bi se zagovor začel) ugotovi, da niso izpolnjeni vsi pogoji za zagovor, zato se zagovor ne začne. V zapisniku zagovora komisija navede, da se zagovor ni izvedel zaradi suma plagiatorstva in predlaga uvedbo disciplinskega postopka. To naredi tako, da izpolni obrazec Pobuda Komisije za zagovor za uvedbo disciplinskega postopka zaradi plagiatorstva in ga posreduje v Referat za študentske zadeve UP FM.
- Kadar je kvantitativni in vsebinski pomen plagiata majhen (gre za »lažjo kršitev«), komisija zagovor izpelje, vendar v zaključnem delu ugotovi lažje napake in od študenta zahteva, da zaključno delo dopolni oziroma da napake odpravi. O zahtevanih spremembah in roku zanje (največ 30 dni) je študent obveščen neposredno na zagovoru (ustno), poleg tega pa se oboje navede tudi v zapisniku zagovora. Zapisnik se posreduje Referatu za študentske zadeve UP FM, referat pa zapisnik vroči študentu. Komisija za zagovor v sedmih dneh po prejetju popravkov te pregleda.

- o Če so popravki ustrezni, komisija za zagovor dopolni zapisnik zagovora z ugotovitvijo o končni oceni zaključnega dela in s sklepom o uspešnosti zagovora zaključnega dela.
- o Če študent popravljenega zaključnega dela ne odda v dogovorjenem roku ali komisija za zagovor oceni, da napake niso bile odpravljene, komisija za zagovor dopolni zapisnik zagovora z ugotovitvijo o nezadostni (5 nz) končni oceni zaključnega dela. Predsednik komisije odda dopolnjen zapisnik v Referat za študentske zadeve UP FM, ki obvesti študenta o (ne)uspešnem zagovoru in o oceni zaključnega dela.

Ukrepanje tretjih oseb

Plagiat lahko odkrije tudi kdo drug (npr. prodekan, strokovni sodelavci v referatu za študentske zadeve ali v knjižnici). V tem primeru se o sumu plagiatorstva obvesti mentorja. Obvestilu se priloži morebitne dokaze ali navede, kje so dostopni. Obvestilo se posreduje tudi v vednost prodekanu, pristojnemu za izobraževanje.

Mentor ukrepa na enega od zgoraj opisanih načinov:

- pogovori se s študentom v okviru rednega mentorskega dela;
- zahteva uvedbo disciplinskega postopka;
- izpelje zagovor z zahtevo po ustreznih popravkih in dopolnitvah zaključnega dela (s tem načinom ukrepanja se mora strinjati komisija za zagovor).

Odkritje plagiatorstva po diplomiranju

Če se po uspešno opravljenem zagovoru zaključnega dela ali po podeljeni diplomi pojavi utemeljen sum, da je zaključno delo študenta (v celoti ali v delu) plagiat, se o tem obvesti prodekana, pristojnega za izobraževanje, ki uvede ustrezne postopke v skladu z veljavnimi predpisi.
